La modernitat explicada a partir d'una peça que falta

'Volaverunt' porta al Museu d'Història de Girona les quatre sèries dels esplèndids gravats de Goya, tots menys un de perdut
La col·lecció, procedent del Museu de Mataró, va ser impresa el 1937, en plena Guerra Civil, com a signe de civilització

No ens ho havíem dit mai, però amb Carme Sais, tècnica de Cultura de l'Ajuntament de Girona, descobrim que compartim el mateix ritual: sempre que hem visitat el Museu del Prado, dediquem els últims minuts al gos de Goya, sigui quin sigui el motiu que ens hagi portat a la pinacoteca espanyola. Al final, potser saturades d'epopeia, mitologia i misticisme, volem que ens quedi a dins aquesta criatura que s'enfonsa, i l'enigmàtica pintura sorrenca, del to dels deserts i els paisatges oblidats, que any rere any, segle rere segle, encara la sosté. Ens ho hem dit mentre passegem, poc després dels parlaments inaugurals, per l'exposició Volaverunt, que reuneix al Museu d'Història de Girona les més de dues-centes estampes de les quatre grans sèries de gravats de Goya que, procedents d'una col·lecció excepcional que va ingressar el 1944 al Museu de Mataró, serveixen, com el gos del Prado, no pas per explicar ni la tècnica, ni els temes, ni la biografia de l'artista aragonès, sinó per entendre com som de fràgils i també terribles nosaltres. Un artista que permet pensar el present amb una obra concebuda fa prop de dos segles no és que sigui un visionari, és quasi un germà, un contemporani que continua vetllant-nos de lluny. És el plantejament que proposa aquesta exposició que s'ha pogut veure abans a Mataró, per descomptat, a més de Santa Coloma de Gramenet i Sant Cugat del Vallès, i que arriba ara a Girona a través de la Xarxa de Museus, on s'hi estarà fins al 6 d'abril, amb la voluntat de torbar-nos l'ànim mentre sembla que no mostra sinó uns gravats que ja crèiem apresos.

La veritat és que a cada nou acostament a aquestes estampes, fins i tot si només en retrobes unes quantes de reproduïdes en algun catàleg, sobrevenen el vertigen i l'esgarrifança. Imagineu, doncs, l'efecte de tenir-les totes de cop a l'abast, les quatre sèries dels gravats canònics de Goya: els Caprichos, els Desastres de la guerra, la Tauromàquia i els Proverbios, també coneguts com Disparates, el nom amb què s'hi referia el mateix pintor. Però més enllà que sigui una de les poques vegades, si no l'única (no s'exposen íntegres de manera permanent enlloc), que es podran apreciar senceres, amb els seus afusellats, els seus peleles, les seves majas, els seus chulos, i les bruixes, les romeries, les bèsties i els monstres, és una ocasió única, per la insòlita completesa i qualitat de la col·lecció, de redescobrir els ponts que ens uneixen, encara avui, amb aquest artista que ja predeia la brutalitat de les guerres, la violència aberrant i grotesca, la superstició que idiotitza, l'absurditat a què condueix la ignorància, la por i la neurosi de ser d'aquest món, la soledat inexplicable en què estem tots enfangats fins al coll com un gos. Aquesta modernitat tràgica, que ja en el seu moment va situar Goya com una raresa del seu temps, pel fet de "pintar les ombres en ple segle de les llums", com observava Irene Vallejo i va recordar en la inauguració la directora del museu de Girona, Sílvia Planas, ho és encara més pel fet que en les quatre sèries hi ha un buit, una peça que falta, un únic gravat que va desaparèixer no se sap quan: un forat negre. Resseguir la història del tiratge que atresora el Museu de Mataró ajuda a entendre certes coses, però no deixa d'afegir-hi encara més intriga.

El conjunt d'estampes que es pot veure a Girona procedeix de l'edició impulsada pel govern legítim el 1937, el segon any de Guerra Civil, com una operació de propaganda internacional amb l'objectiu tant de recaptar fons per a la causa republicana com per propagar els valors de la cultura i la civilització en un context que els abolia. Coneguda també com "sèrie de guerra" o "edició de la República", va ser fins al 1964, en què se'n va fer un altre tiratge, l'edició més moderna de les estampes goyesques realitzada a partir de les planxes originals. La

Calcografía Nacional de Madrid en va imprimir 150 exemplars amb la col·lecció completa, els vint primers dels quals, destinats a obsequiar alts càrrecs, van ser gravats en paper imperial japonès de gran qualitat. La que va ingressar al Museu de Mataró pertany a aquest tiratge selecte, el número 16. Hi va arribar ja en la postguerra, quan la dictadura, servint-se dels treballs d'inventari i catalogació impulsats pel Servei de Defensa del Patrimoni Artístic Nacional (SDPAN), creat per la República el 1938, va començar a repartir les obres no reclamades pels seus propietaris entre els museus de l'Estat. Anna Capella, actual directora del Museu de Mataró, estretament vinculada al Museu d'Història gironí, on havia exercit de tècnica als anys noranta, explica que els gravats de Goya van formar part d'un dipòsit procedent de l'SDPAN, juntament amb prop de vuit-centes peces més, l'agost de 1944. Ningú no va fer constar en el moment de l'ingrés que hi faltés cap estampa. De fet, fins a l'estudi promogut pel mateix museu mataroní el 1996, arran de la commemoració del 250è aniversari de Goya, no es prendrà consciència d'aquest buit, i no pas un de qualsevol: el gravat que falta és el número 16 dels vuitanta que formen els Desastres de la guerra, i té un títol curiós, "Se aprovechan". Capella apuntava el dia de la inauguració que la coincidència entre el número del tiratge de l'edició i el de l'obra absent podria no ser casualitat, ni tampoc l'aprofitament que acusa: "Probablement no ho sabrem mai, però podria ser que el col·leccionista que va adquirir-lo, en ser-ne desposseït, s'apropiés d'amagat aquesta estampa en concret per poder provar algun dia que ell n'era el propietari legítim." La comissària de l'exposició, Aina Mercader, hi afegeix encara un altre indici torbador: Volaverunt, una de les estampes més difoses, és la número 61 de les 80 que pertanyen als Caprichos, i potser tampoc no és per atzar que sigui 16 llegit a l'inrevés ni que "volaverunt", en llatí, signifiqui també "desaparèixer".

Sigui quina sigui la veracitat d'una tal numerologia conspiradora, que tant Capella com Mercader admeten haver-se plantejat per un sentit quasi més lúdic que científic, el cas és que explica molt millor que no pas l'enteresa les vicissituds enmig de les quals va ser impresa aquesta edició, mentre s'agreujaven la destrucció, les morts, la ignorància, l'ultratge, l'absurd, la por, els disbarats descomunals de què tracten, de fet, les estampes de Goya. Si avui les continuem sentint tan properes és perquè les inclinacions abominables que ja va veure en els seus congèneres durant la Guerra del Francès no han desaparegut mai de l'horitzó, com si a cada època li corresponguès la seva particular orgia de devastació, amb les seves ruïnes, els seus desapareguts, les seves insensateses i els seus monstres. L'exposició, sense haver de recórrer a cap mena d'efectisme superflu (al contrari: la disposició de les estampes n'afavoreix la contemplació ordenada i reposada), subratlla la connexió amb el present per mitjà de quatre intervencions d'artistes contemporanis que tenen la impagable virtut de no pretendre rivalitzar amb el poder de les imatges que els inspiren, sinó de dialogar-hi en veu baixa, assumint una funció quasi diria que subalterna si no fos que amb la seva mirada les engrandeixen més.

La més notòria, perquè tindrà lloc davant el públic i es proposa donar visibilitat justament a la peça que falta, és la de l'il·lustrador Marcos Prior, que dibuixarà en una acció en viu el gravat absent, "Se aprovechan", que també li ha inspirat un fanzine, el dissabte 22 de novembre (12 h). Anna Dot, per la seva banda, evoca la sordesa de Goya, l'artista que "parlava amb la mà", com deia el seu amic Martín Zapater, amb una instal·lació que trasllada la gestualitat de les figures dels gravats al llenguatge de signes. La companyia La Soledad (Esteban Feune i Marc Caellas) proposen una indagació policial al voltant del gravat desaparegut, i l'escriptora Irene Solà pren els títols de 17 dels Caprichos goyescos, satírics i punyents, per crear el centó Esto sí que es leer, una obra composta a partir de fragments d'altres autors. Si amb aquest desplegament encara hi ha algú que veu Goya com un artista del passat, tenim un problema.

Publicat a:
-Setmanari Girona 31-10-2025, Pàgina 6

Font del document:
http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/2589264-la-modernitat-explicada-a-partir-d-una-peca-que-falta.html